
DŽORDŽ BUŠ: POSLJEDNJI KONZERVATIVAC AMERIČKOG DRŽAVNIŠTVA

Petar Popović

If the criterion of good statesmanship is the one defined the way Kissinger put it: the statesmanship greatness is not determined by what a statesman did in his lifetime, but by the goals he set for himself according to the recognised limitations of history and ethics imposed on him, then Bush was certainly a successful statesman. Modesty and restraint are typical of conservative statesmen, regardless of the circumstances. The circumstances certainly worked to Bush's advantage, but he refrained from showing excessive triumphalism after the Cold War.

Dana 30. 11. 2018. umro je George Herbert Walker Bush, 41. američki predsjednik (1989–1993), član Republikanske stranke i otac 43. predsjednika Georgea W. Busha. Njegov predsjednički mandat obilježio je kraj Hladnog rata i raspad Sovjetskog saveza, te globalna prevlast liberalnog kapitalističkog sustava. Predsjedavao je SAD-om kao jedinom preostalom svjetskom supersilom. Ipak, Bushevo se predsjedništvo ničim posebno ne ističe. Kao povijesna ličnost je nezanimljiv, jer se zasluge za te epohalne promjene s početka devedesetih godina dvadesetog stoljeća ionako pripisuju drugima: okončanju Hladnog rata i raspadu Sovjetskog saveza najviše je pridonio njegov republikanski prethodnik Ronald Reagan; u izgradnji liberalnog „Novog

svjetskog poretka“ (pojma kojega je sam Bush skovao), najzaslužniji je njegov nasljednik, demokrat Bill Clinton. O kakvom je, dakle, predsjedniku bila riječ; kako ocijeniti njegovo političko naslijeđe? Najprije je potrebno istaknuti kako razlozi prividne irelevantnosti Busheve uloge u prijelomnom trenutku američke i svjetske povijesti proizlaze prvenstveno iz njegovog političkog karaktera, pogleda na svijet i praktičnog pristupa.

Henry Kissinger je svojedobno pisao da državnik stupa na pozornicu povijesti ili kao „konzervativac“ ili kao „revolucionar“ (vidi Kissinger, 1976: poglavlje XI: 1). Ova dva oprečna pojma nemaju veze s ideologijom, nego s karakterom. Konzervativac u političkom djelovanju teži anonimnosti, motivira ga osjećaj dužnosti i društvene odgovornosti. Revolucionara određuje njegova jaka individualna volja i motiv lojalnosti kao središnjeg elementa kohezije doktrinarno privržene mu grupe. Sudbinu konzervativca i revolucionara u političkoj borbi velikim dijelom određuje tip poretka. Poredak po Kissingeru može biti „legitiman“ ili „revolucionaran“.¹ Ukoliko je poredak legitiman, podrazumijeva se da postoji minimalni konsenzus između suprotstavljenih strana oko usuglašanih pravila i normi koje održavaju sustav. Ishod borbe u tom slučaju ne dovodi u pitanje poredak kao takav. Nasuprot tomu, revolucionarni poredak je, u biti, negacija poretka; to je borba za uspostavljanje novih (revolucionarnih) načela kojima tek treba biti uspostavljen novi „pravedniji“ poredak.

Nema dvojbe da od osamdesetih godina dvadesetog stoljeća do današnjeg dana prevladava jedno permanentno revolucionarno stanje – okončavanje Hladnog rata do 1989; uspon liberalnog međunarodnog poretka devedesetih; trajno izvanredno stanje na Zapadu nakon terorističkog napada na New York 11. rujna 2001; te konačno slabljenje i urušavanje liberalnog

¹ U široj uporabi su drugi nazivi; za „legitimni poredak“ se kaže *status quo*, a za „revolucionarni“ *revizionistički*.

međunarodnog poretka kako zbog globalne recesije 2008. tako i zbog pritiska „revolucionarnih“ sila u usponu (Kine i Rusije). U samo četvrt stoljeća, međunarodni je poredak prošao kroz duboke strukturalne promjene od bipolarnog, preko unipolarnog do multipolarnog.

U takvim uvjetima i u takvom međunarodnom okruženju, svaki je američki predsjednik posljednjih desetljeća u većoj ili manjoj mjeri bio revolucionaran; svaki je na stanovit način svojom doktrinom utjecao na američko društvo i mijenjao ga. Bush je ovdje iznimka. On je jedini konzervativac u bitnom smislu pojma; svojevrsna „anomalija“ kako bi rekao Kissinger, jer ga kao konzervativca ne određuje vlastita volja nego dana situacija. Busheva konzervativna „veličina“ je u tome što nije pokušavao mijenjati nego održavati sustav. Ukoliko je sustav neodrživ, onda promjena „mora biti proizvod reda a ne volje; mora se oslanjati na univerzalnost zakona, a ne na slučajnosti konstelacije snaga“ (Ibid, 243).

Međutim, bitno razlikovanje konzervativca i revolucionara kategorijalna je podjela koja se, kako je već istaknuto, ne odnosi nužno na horizontalnu operku u podijeli lijevo-desno, nego i na vertikalnu oprečnost unutar ljevice i desnice. Ovakva šira perspektiva je ključna kako bi se shvatila Busheva pozicija unutar konzervativne desne Republikanske stranke, kojoj se priključio još 1963. godine. Hans Morgenthau je ukazao kako na konzervativnoj desnici treba razlikovati „romantičara“ reakcije (drugim riječima, konzervativnog revolucionara) i pravog „konzervativca“. Romantičar praktički nastoji obnoviti slavnu prošlost i izgubljeno zlatno doba. Konzervativac nema takvih iluzija; svjestan je iracionalnih društvenih snaga kojima je okružen. Kako bi održao postojeći red, on s tim snagama mora surađivati a ne im se suprotstavljati (vidi: Morgenthau, 1970: 127–128). Konzervativci kao Reagan, Bush mlađi, pa i današnji predsjednik Donald Trump u raznim su aspektima određeni stanovitom

romantičarskom crtom u svojim političkim vizijama. Bush jedini nije imao viziju, nego ideju kontinuiteta.

Bushev politički uspon počinje kada mu Reagan, tada republikanski kandidat za predsjedničke izbore 1980, nudi mjesto potpredsjednika. Riječ je bila o nužnom kompromisu unutar podijeljene Republikanske stranke; svojevrsni brak iz interesa između „romantičara“ i „konzervativaca“ (vidi: Mann, 2004: 168–170). Za razliku od Reaganove frakcije Nove desnice, koja je zazivala konzervativnu revoluciju u vidu vraćanja nacionalnim i duhovnim vrednotama, smanjivanju poreza i slabljenjem federalne države, te zauzimanjem za prosječnog Amerikanca, Busheva je frakcija bila predstavljena imućnim krilom stranke, tzv. „patricijima“ ili konzervativcima iz „ladanjskog kluba“ (*country club Republicans*), umjerenih stavova oko svjetonazorskih i ekonomskih pitanja. Osam godina Reaganove ekonomske politike, poznatije kao reaganomija, ostavila je Bushu u naslijeđe utrostručeni javni dug s deficitom od bilijun i pol dolara. Iako je Reagan povratio Americancima samopouzdanje, oživio poduzetnički duh, suzbio stagflaciju i potaknuo gospodarski rast, njegova je ekonomija, kako ju je Bush nazivao „woodoo ekonomija“, bila dugoročno neodrživa. Osjećaj dužnosti i socijalna osviještenost kod Busha, kao istinskog konzervativca, nadišla je njegovu ideološku lojalnost prema duboko ideologiziranoj Republikanskoj stranci.

Budući da je konzervativcu poredak iznad ideologije i društveni konsenzus iznad osobnog trijumfa, Bush raskida s naslijeđem svog prethodnika krajem 1990. godine, kada će predložiti zakon o povećanju poreza, koji prolazi u Kongresu isključivo zahvaljujući većinskoj potpori Demokratske stranke. Busheva najava u predsjedničkoj kampanji da će on biti „predsjednik za obrazovanje“ i „predsjednik za okoliš“, najave su doktrinarnog skretanja koje iz današnje perspektive predstavljaju anatemu za republikance. Krilo Nove desnice u

Republikanskoj stranici se opiralo provođenju Busheve reforme obrazovnog sustava, koju je percipiralo kao heretičko jačanje državne kontrole i gušenje sloboda.

Ako je raskid s Reaganom na polju unutrašnje politike bio drastičan, na polju vanjske politike je bio radikalniji. Reaganova je hladnoratovska politika po svim kriterijima; po diskursu, doktrini i po praksi bila revolucionarna. Tijekom svog prvog mandata, Reagan će s moralnog stanovišta označiti Sovjetski savez „carstvom zla“ i gurnuti dva bloka u novu utrku u naoružanju; u drugom će mandatu steći povjerenje u novog sovjetskog lidera Mihaila Gorbačova, te izraziti iskrenu težnju ka obostranom nuklearnom razoružanju. Za Busha, takva je idealistička politika u najmanju ruku predstavljala opasni avanturizam. Međutim, to što Bush nije blagonaklono gledao na podizanje hladnoratovskih tenzija i što nije „naivno“ vjerovao Gorbačovu, ne znači da je njegova politika bila jednostavno „umjerena“ kako su je tada opisivali mediji. Umjerenost je ovdje održavala konzervativizam *par excellence*, s motrištem ukalupljenim u tradiciji nixonovsko-kissingerovske pragmatične realpolitike. Po realističkoj predodžbi, međunarodni poredak kao načelo mora nadilaziti svaku subjektivnu predodžbu koja, ukoliko se poistovjeti s univerzalnim moralom, vodi u revolucionarnu politiku i društvenu katastrofu. Stoga, Sovjetski je savez ravnopravni suparnik s kojim se treba nadmudrivati po ustaljenim pravilima tradicionalne hladnoratovske politike, a ne na temelju moralnih ocjena njegova kriminalnog oblika vlasti ili očajnim stanjem ljudskih prava.

U tom je smislu indikativan odnos Bushove administracije prema Istočnoj Europi, koju je već tada zahvatio val demokratskih promjena. U vrijeme kada se svjetski komunizam nezaustavljivo urušava, Bush će s Gorbačovom tražiti novu „Jaltsku formulu“, odnosno uravnoteživanje snaga na temelju obostranih garancija: Moskva će se odreći „Brežnjevljeve doktrine“ i neće

vojno intervenirati, a SAD će zauzvrat priznati istočnoeuropski prostor kao rusku interesnu sferu.² Da će Bush do samog kraja poštivati zakone hladnoratovske geopolitike, u prilog govori suzdržanost njegove administracije oko krize u Jugoslaviji i izostanak reakcije na srpski ekspanzionistički nacional-komunizam. SAD će biti jedna od posljednjih država međunarodne zajednice koja će „u paketu“ priznati Sloveniju, Hrvatsku i BiH – četiri mjeseca nakon što se Sovjetski savez raspao.

U pokušajima da uravnoteži tradicionalnu tenziju između dvije političke predodžbe svojstvene američkoj političkoj kulturi: američkog univerzalnog poslanja i nacionalnog interesa, Bush je svakako, po svom konzervativnom habitusu, naginjao potonjoj tendenciji. Njegov post-hladnoratovski „Novi svjetski poredak“³ u bitnom smislu počiva na prilagodbi političke institucionalne kulture vestfalskog poretka s načelima novonastalih okolnosti globalizacije. SAD odbija biti „svjetski policajac“, zagovarajući sustav ravnopravnih suverenih država, nepovredivost granica i nemiješanje u unutarnje poslove drugih država, te poštujući općeprihvaćeni konsenzus međunarodnih normi i pravila. Rat tako shvaćenog društva država šmitovskim je rječnikom rečeno „dvoboj“ prostornih jedinica; sukob po opsegu i intenzitetu ograničen na ostvarenje neposrednog političkog cilja. Vojne intervencije koje je Bush poveo protiv Paname (1989) i Iraka (1991) bile su efikasne, brze, s minimalnim gubicima i postignutim ciljem kažnjavanja odmetnute

² Ovdje je riječ o takozvanom „Bakerovom obećanju“. James Backer III bio je Bushev državni tajnik, koji je tijekom samita u Moskvi 9. veljače 1990. čak tri puta „obećao“ Gorbačovu da se NATO neće širiti na području Istočne Europe.

³ O konceptu novog svjetskog poretka prvi se puta raspravljalo tijekom samita između Busha i Gorbačova na Malti krajem 1989 (vidi: Bush i Scowcroft, 1998: 163–167). Bush prvi puta spominje „Novi svjetski poredak“ u svom govoru u Kongresu u ožujku 1991. kako bi opravdao invaziju na Irak.

države. Ipak, iako je pristup bio konzervativan, načela post-hladnoratovskog međunarodnog poretka su bila revolucionarna; vojna intervencija u Panami prvi je slučaj od Korejskog rata 1950. da se SAD nisu vojno angažirale kako bi zaustavile širenje komunizma, nego kako bi srušile uzurpatorsku vlast Manuela Noriega i restaurirale demokraciju (vidi: Brown: 526–534).

Konzervativno motrište oblikovalo je i Bushevu međunarodnu trgovinsku politiku. U kontekstu kompleksne međuovisnosti i galopirajuće globalizacije, on je nastojao prilagoditi državni razlog sve moćnijoj autonomnoj sferi privatnog transnacionalnog kapitala. Potpisivanje Sjevernoameričkog sporazuma o slobodnoj trgovini (*North American Free Trade Agreement*) 1992, koji je uključivao SAD, Meksiko i Kanadu, u biti je Busheva geoekonomska strategija suprotstavljanja trgovinskoj snazi Japana i Europske ekonomske zajednice. Po potpisivanju sporazuma, Bush će izjaviti: „Hladni rat je gotov. Danas je glavni izazov SAD-u konkurentnost na globalnom tržištu koje se rapidno razvija“ (Bush, 1992: 1421).

Ipak, koliko god da Bush kao konzervativac u svom djelovanju danas ne pobuđuje prijemore kao ostali predsjednici post-hladnoratovskog doba, njegov je mandat obilježen nizom sumnjivih postupaka, koji uključuju političko nepoštenje i uzurpaciju vlasti. Postoje opravdane indicije da je Bush svoje konzervativne „vrline“ često stavljao u službu svojih privatnih interesa. Primjerice, čini se da je vojnu intervenciju u Panami pokrenuo isključivo kako bi se riješio Noriega, čovjeka koji mu je potencijalno mogao ugroziti predsjedničke ambicije. Noriega je bio suradnik CIA-e od 1976, dakle u vrijeme dok je na čelu te službe bio upravo Bush. Gotovo je nezamislivo da su Noriege inkriminirajuće radnje: krijumčarenje droge, pranje novca i ubojstva, mogla proći nezamijećeno (ako ne i u koordinaciji sa CIA-om). Noriega će sam priznati da ga je 1983. tada potpredsjednik Bush osobno angažirao oko potpore ilegalnim operacijama kontraša u

Nikaragvi.⁴ Bush se nikada nije izjasnio o svojoj ulozi u takozvanom Iran-kontra skandalu, te je odbio surađivati s posebnim istražiteljem Lawrencom Walshom, koji će ga kasnije optužiti za „opstruiranje istrage“ i „zataškavanje“ (vidi: Hassan, 2018).

Najprjeporniji Bushev potez u čitavom njegovom mandatu svakako je pokretanje vojne intervencije protiv Iraka. Koliko hvaljena toliko i osporavana, ova je intervencija zaista bila kombinacija Bushevih privatnih i američkih strateških interesa, te opravdanja na temelju univerzalnih načela na kojima se gradio „Novi svjetski poredak“. Uzrok je bila odluka Iračkog vođe Saddama Husseina da okupira Kuvajt isključivo kako bi obustavio kuvajtsku hiperprodukciju nafte koja je na svjetskom tržištu rušila cijene. Okupacijom bi se obustavila hiperprodukcija i podigla cijena barela, čime bi Hussein ostvario dobit, otplatio dugove i obnovio državu razorenu osmogodišnjim ratom sa Iranom. Za petro-dinastiju Bush i njihovu naftnu kompaniju Zapata, rast cijena također je bio poželjan. Od početka iračko-kuvajtske krize, Bush se grčevito opirao Kongresu koji je osudio Husseinove zločine počinjene nad Kurdima tijekom Iransko-iračkog rata, te je od Bijele kuće zahtijevao poduzimanje oštrih mjera protiv Iraka. Kako bi ušutkao Kongres, Bush će početkom 1990. potpisati uredbu po kojoj je obustava izdavanja zajmova Iraku protivna američkim nacionalnim interesima. Preko svoje veleposlanice u Iraku April Glasipe, poručiti će Husseinu da je „sukob s Kuvajtom unutarnje arapsko pitanje“ u koje se SAD neće miješati. Dobivši zeleno svjetlo za vojnu invaziju, Hussein će okupirati Kuvajt u kolovozu 1990. i te jeseni američke naftne kompanije, uključujući i Bushevu, ostvaruju spektakularne dobiti (Rothbard, 2013).

⁴ Kontraši su bili gerilska skupina koja se u Nikaragvi borila protiv pro-sovjetske sandistiške vlade. Kako bi poduprli kontraše, Reagan i CIA su ilegalno prodavali oružje svom službenom „neprijatelju“ Iranu, te tako u tajnosti financirali kontraše. Krajem 1986. operacija Iran-kontra izbiti će u javnost i izazvati skandal koji će ozbiljno ugroziti Reagana i narušiti ugled CIA-e.

Tek kada se pojavi prijetnja mogućeg iračkog napada na Saudijsku Arabiju, čime bi Hussein pod svoju kontrolu stavio gotovo polovinu svjetske proizvodnje nafte, Bush će pokrenuti vojnu intervenciju. Prvi zaljevski rat, naknadno opravdavan osudom „nedopustive agresije na Kuvajt“, otpočeka je bio preventivna akcija kako bi se zaštitila Saudijska Arabija. Dokaz je tomu Busheva Nacionalno-sigurnosna direktiva, sastavljena neposredno nakon iračke invazije Kuvajta, koja naglašava kako je raspoređivanje američke vojske u Perzijskom zaljevu isključivo u svrhu obrane Saudijske Arabije, a ne radi izbacivanja iračkih snaga iz Kuvajta (vidu: Bush, 1990: 1216–23).

Ipak, moraliziranje o nečijim političkim motivima izvan je okvira zadatka ocjenjivanja uspješnosti ili neuspješnosti stanovite politike u širem povijesnom kontekstu. Takav je pristup bespredmetan jer se u konačnici svodi na ideološko zagovaranje, odnosno osporavanje konačnog političkog rezultata. A upravo je to slučaj s Bushom, nakon čije su smrti američke političke elite i *mainstream* mediji, neovisno o ideološkom opredjeljenju, dali veoma pozitivne ocjene, gotovo hvalospjeve njegovu liku i djelu. Konzervativac koji se u posljednjih trideset godina najmanje isticao od svih predsjednika i koji nije uspio izboriti niti drugi mandat, izgleda da je igrom sudbine na trenutak poslužio kao ikona nacionalnog jedinstva. Izostao je bilo kakav objektivni i kritički osvrt, a što se može objasniti isključivo u kontekstu sadašnje političke krize u Americi. „Duboka država“, koja se sa aktualnim predsjednikom Trumpom obračunava svim raspoloživim sredstvima (medijima, političkim elitama, državnim institucijama itd.), na svoj je način javno odala počast jednom od republikanskih velikana, kako bi isticanjem njegovih konzervativnih vrijednosti, aristokratskim manirama i političkom mudrošću, na neizravni način osudila Trumpov „parohijalni tribalizam“ i „primitivizam“. Sami mediji su pisali da je održavanje komemoracije

za Busha poslužilo kao svojevrsna osuda sadašnje administracije (npr. vidi: Jaffe, 2018).

Doduše, na toj razini prosuđivanja Busheve ostavštine neke bitne podudarnosti se zanemaruju, što samo dodatno potvrđuje da je ovakav pristup politiziranja bespredmetan. Primjerice, Trumpa se optužuje za rasizam, dok je Bushev „rat protiv droge“ specifično ciljao crnačku populaciju. Potrošene su milijarde na izgradnju zatvorskih kompleksa u kojima su milijuni Afroamerikanaca zatvoreni, a da pritom nije bilo nikakvog napretka u suzbijanju trgovine drogom i općeg smanjivanja ovisnosti. Nadalje, Trumpa se optužuje da zanemaruje ljudska prava i slobode kada je odbio osuditi Saudijsku Arabiju zbog organiziranja ubojstva njenog disidenta Khashoggija; Busheva prvobitna reakcija na kinesko krvavo gušenje prosvjeda pekinških studenata na trgu Tiananmen 1989. ni po čemu se bitnom nije razlikovala od Trumpove reakcije: opravdanje za nedjelovanje se našlo u ekonomskim razlozima. Trumpa se optužuje da ne poštuje državne institucije time što odbija suradnju s posebnim istražiteljem Robertom Mullerom oko istrage navodnog dosluha Trumpove predsjedničke kampanje i Rusije; Bush, kako je već ranije napomenuto, ne samo da je odbijao surađivati u istrazi oko Iran-kontra skandala, nego je prikrivao dokaze i opstruirao istragu. Ustvari, jedino po čemu se Trump i pokojni Bush bitno razlikuju jest činjenica što Trump do sada nije pokrenuo niti jedan rat, bilo zbog nacionalnog ili privatnog interesa.

Kako bi se valjano ocijenila nečija ostavština, potrebno ju je sagledati u širem povijesnom kontekstu, a u tom se slučaju nameće pitanje kriterija. Ako je kriterij dobrog državištva onaj kako ga je iznio Kissinger: da državničku veličinu ne određuje ono što državnik ostvari za života, nego ciljevi koje si postavi sukladno prepoznavanju nametnutih mu ograničenja povijesti i etike, onda je Bush svakako bio uspješan državnik. Umjerenost i suzdržanost karakteristične su za konzervativne državnike,

neovisno o okolnostima. Bushu su okolnosti svakako bile povoljne, no on je pokazivao suzdržanost od pretjeranog trijumfalizma nakon Hladnog rata. Međutim, ukoliko je kriterij onaj koji sve više prevladava u suvremenoj političkoj kulturi: kriterij koji se zanosi veličinom i sadržajem stanovite doktrine, koji slavi društvene preobrazbe ostvarene za nečijeg predsjedničkog mandata, onda se o Bushu zaista nema što puno reći. Čini se da što će vrijeme više odmicati, interes za Reagana, Clintona, Busha mlađeg i Obamu će rasti, jer njihove se ostavštine osjećaju kao izravne posljedice u rapidnim promjenama koje određuju suvremeni poredak. Bush će u tom smislu zasigurno još više tonuti u zaborav. Takva je uglavnom sudbina konzervativaca u „revolucionarnim“ vremenima.

Literatura:

- Brown, Seyom. 1994. *The Faces of Power*. New York: Columbia University Press.
- Bush, George H.W. 1990. *Weekly Compilation of Presidential Documents* 26 (32): 1421–24.
- Bush, George H.W. 1992. *Weekly Compilation of Presidential Documents* 28 (33): 1421–24.
- Bush, George H.W. i Brent Scowcroft. 1998. *A World Transformed*. New York: Alfred A. Knopf.
- Hasan, Mehdi. 2018. *The Ignored Legacy of G.H.W. Bush: War Crimes, Racism, and Obstruction of Justice*. Dostupno na: <https://theintercept.com/2018/12/01/the-ignored-legacy-of-george-h-w-bush-war-crimes-racism-and-obstruction-of-justice/> (pristup: 20. 12. 2018).

-
- Jaffe, Greg. 2018. „*Honorable, gracious and decent*“: *In death, Bush becomes a yardstick for President Trump*. Dostupno na: <https://www.msn.com/en-ac/news/world/%E2%80%98honorable-gracious-and-decent%E2%80%99-in-death-bush-becomes-a-yardstick-for-president-trump/ar-BBQp0sz?li=BBIHV3> (pristup: 20. 12. 2018).
 - Kissinger, Henry A. 1976. *Obnovljeni svijet*. Zagreb: Matica Hrvatska.
 - Mann, James. 2004. *Rise of the Vulcans*. New York: Viking Penguin.
 - Moregenthau, Hans J. 1970. *Truth and Power*. New York: Praeger Publishers Inc.
 - Rothbard, Murray N. 2013. *Fighting for Oil?* Dostupno na: <https://mises.org/library/fighting-oil> (pristup: 20. 12. 2018)